

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 1223 (26.01.2017).
1223 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Author (s) 2017;

This article is published with open access at License Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland
Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 05.09.2017. Revised 10.09.2017. Accepted: 10.09.2017.

Elementy alfabetyzmu zdrowotnego jako narzędzia promocji zdrowia

Elements of health literacy as a tool for health promotion

Marta Estera Kowalska, Paweł Kalinowski, Urszula Bojakowska

Samodzielna Pracownia Epidemiologii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

Samodzielna Pracownia Epidemiologii
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie
ul. Staszica 4/6 20-091 Lublin
marta.kowalska@umlub.pl

Streszczenie

Wykorzystanie alfabetyzmu zdrowotnego w promocji zdrowia to dosyć nowe zagadnienie, dopiero rozwijające się. Alfabetyzm kojarzony jest przede wszystkim z nabywaną przez człowieka umiejętnością czytania i pisania, jednakże ma to też przełożenie w sferze zdrowia. Alfabetyzm zdrowotny to znacznie szersze pojęcie od alfabetyzmu. Obejmuje nie tylko umiejętności czytania i pisania, ale także podejmowania decyzji i nadawania wartości własnemu zdrowiu.

Słowa kluczowe: alfabetyzm zdrowotny, promocja zdrowia, wychowanie zdrowotne

Abstract

The use of health literacy in health promotion is quite a new issue, just developing. Literacy is associated primarily with the human reading and writing skills, but it also has a shift in the sphere of health. Health literacy is a much broader concept than alphabetism. This includes not only reading and writing skills, but also the decision-making and broadcasting of own health.

Key words: health literacy, health promotion, health education

Definicje alfabetyzmu zdrowotnego przytaczane w literaturze przedmiotu wskazują na pewien zasób lub zespół umiejętności niezbędnych do poszukiwania, zrozumienia i wykorzystania informacji zdrowotnych. Podkreślanie w definicjach pojęcia „umiejętności” niejako zmusza do jego analizy – co należy rozumieć pod tym pojęciem i jakie są ich składowe?

Umiejętności – wiedza proceduralna

W języku potocznym, jak również w literaturze przedmiotu dochodzi do utożsamiania umiejętności z kompetencjami. Jak definiuje Wacław Strykowski, umiejętność jest „*wiedzą proceduralną (wiedzieć jak), stanowi sedno kompetencji*” [1]. Natomiast kompetencję definiuje jako „*harmonijną kompozycję wiedzy, sprawności, rozumienia oraz pragnienia*” [1]. W kontekście przywołanych definicji, kompetencje to kwalifikacje konieczne do realizacji określonego zadania, zarazem umiejętności stanowią gotowość do rozpoczęcia realizacji zadań oraz ewentualność dostosowania ich do płynnych warunków wykonania [2]. W obszarze zdrowia umiejętnością jest wiedzieć jak zachować dobrostan fizyczny, psychiczny i społeczny, unikać czynników ryzyka chorób, korzystać z systemu ochrony zdrowia. Definicja kompetencji zakłada harmonię pomiędzy zdobytą wiedzą, nabytymi umiejętnościami, a także motywacją. Harmonia wymienionych składowych kompetencji oznacza adekwatność jej zastosowania w skutecznej realizacji założonego celu.

Zadania edukacji zdrowotnej według raportu *Healthy People 2010*

Prowadzony badawczy dyskurs w nucie *health literacy* wskazuje na problem niedoboru kompetencji informacyjnych społeczeństwa w zakresie informacji zdrowotnej.

Standardy kształcenia, formułowania problemu, wyszukiwania i interpretacji informacji związanych ze zdrowiem są adresowane do osób zawodowo zajmujących się medycyną. Ową nierówność w dostępie do informacji zdrowotnej zauważono w raporcie *Healthy People 2010* (US Department of Health and Human Services). Analiza kierunków edukacji zdrowotnej w sprawozdaniu *Healthy People 2010* zwraca uwagę na cel podnoszenia świadomości zdrowotnej społeczeństwa. Otóż, edukacja zdrowotna nie powinna umożliwiać jedynie odczytania instrukcji dawkowania leków lub broszury medycznej, ale także umiejętności zrozumienia, interpretacji i właściwego wykorzystania zdobytych informacji. Przedstawiony kontekst edukacji zdrowotnej wskazuje na potrzebę kształcenia w celu posiadania złożonej grupy umiejętności, do których należą:

- umiejętność czytania,
- umiejętność słuchania,
- umiejętność analitycznego podejmowania decyzji,
- zdolność do zastosowania jednocześnie wszystkich wymienionych umiejętności w danej sytuacji zdrowotnej [3].

Umiejętność czytania i słuchania nie odnoszą się tylko do podstawowego toku kształcenia szkolnego. W kontekście edukacji zdrowotnej, umiejętności te nabierają szerszego znaczenia. Dla zobrazowania tego zagadnienia został przytoczony przykład osoby, która funkcjonując w środowisku domowym lub zawodowym, posiada marginalne, niewystarczające umiejętności potrzebne do funkcjonowania w środowisku opieki zdrowotnej. Raport *Healthy People 2010* wskazuje na przejście działań systemu ochrony zdrowia w kierunku *konsument-centric*. W ten sposób wskazuje na podejmowanie inicjatyw aktywizacji pacjentów w decyzjach związanych ze zdrowiem, ale aby tego dokonać muszą posiadać pewien zasób umiejętności. Przywołany już dokument – *Healthy People 2010* wyszczególnia zadania, które powinny ujęte w procesie edukacji zdrowotnej:

- ocena informacji pod względem ich wiarygodności i jakości,
- analiza stosunku ryzyka i korzyści,
- obliczanie dawek medykamentu,
- interpretacja wyników badań,
- lokalizowanie informacji na temat zdrowia.

Wykonanie powyższych zadań uzależnione jest od następujących umiejętności w odniesieniu do komunikacji internetowej:

- umiejętności obsługi komputera,

- umiejętności korzystania z informacji (uzyskanie i odpowiednie zastosowanie informacji,
- umiejętności plastyczne (zrozumienie wykresów i informacji wizualnych) [3].

Konstruktywizm wiedzy w alfabetyzmie zdrowotnym

Warto również nawiązać do mechanizmów tworzenia wiedzy osobniczej. Teoria konstruktywizmu wiedzy zdaje się być najbliższa kształtowaniu alfabetyzmu. Konstruktywizm zakłada, że wiedza jest wynikiem stałej interpretacji i przeobrażeń nadchodzących informacji. Teoria ta odnosi się do poznawczych koncepcji rozwoju człowieka, gdzie jest on aktywnym i twórczym podmiotem poszukującym informacji, które następnie przetwarza i w ten sposób tworzy własną wiedzę [4].

Punktem wyjścia zarówno w teorii konstruktywizmu jak i alfabetyzmu zdrowotnego jest informacja. Nurt konstruktywizmu podkreśla, iż sam dostęp do informacji nie buduje jeszcze wiedzy. Według M. Wrońskiej informacje są danymi, faktami, które przyswojone przeobrażają się w wiadomości [5]. M. Wrońska zaznacza również, że nie wszystkie informacje stają się wiadomościami, a te następnie, nawet ich większa ilość nie budują wiedzy, gdyż czyni to dopiero ich zrozumienie oraz nadanie im stanu zorganizowania, czyli systemu, w którym posiadacz może dokonywać analiz, krytycyzmu, wyciągać wniosku [5]. Owy system zorganizowania informacji określa się wiedzą. Konstruktywizm wiedzy jest procesem, w którym przedmiot konfrontuje wiedzę dotychczasową z napływającymi nowymi informacjami, które stają się bodźcem do budowania wiedzy aktualnej. Dlatego też, istotną rolę w procesie konstruowania wiedzy stanowią umiejętności pozyskiwania i gromadzenia informacji. W świetle powyższych rozważań, odpowiednią definicją wiedzy stosowaną w kontekście konstruktywizmu jest charakterystyka pojęcia D. Klus-Stańskiej: *„wiedza to dynamiczny, skontekstualizowany kulturowo system wzajemnie ze sobą powiązanych znaczeń konstruowanych i rekonstruowanych przez jednostkę w toku ciągłego negocjowania społecznego”* [6].

W odniesieniu do koncepcji kształcenia multimedialnego, która zakłada wykorzystanie w procesie kształcenia różnorodnych mediów – drukowanych, technicznych i elektronicznych, pojawia się jeszcze jeden element konstruktywizmu, a mianowicie umiejętność doboru źródeł. Zasoby Internetu są powszechne i różnorodne. Brak weryfikacji, recenzji i selekcji publikowanych materiałów zmniejsza stopień znalezienia informacji pod względem

wartościującym i możliwości poznawczych poszukującego. Dlatego też, dobór źródła powinien opierać się na takich kryteriach jak:

- przystępność językowa komunikatu,
- adekwatność treści przekazu do celu poszukiwań,
- wartość merytoryczna informacji (wiarygodność) [7].

Kolejnymi etapami konstruktywizmu wiedzy są opracowywanie, przekształcanie i porządkowanie informacji. Opracowywanie informacji związane jest z ich rozpoznaniem i selekcją, które wymaga takich umiejętności jak:

- wyodrębniania informacji najbardziej przydatnych, adekwatnych do potrzeb,
- dostrzegania i wyjaśniania niepewności w danym materiale źródłowym, czyli porównywania ich oraz identyfikowania informacji błędnych,
- określenia rodzaju informacji – opisujące, oceniające, instruujące [8].

Następnym etapem w procesie budowania wiedzy w oparciu o informację jest przekształcenie i porządkowanie informacji. Dotyczy on zmiany w sposobie zapisywania informacji w strukturach umysłowych. Podział informacji na obrazowe i słowne prezentuje cztery warianty transformacji:

1. słowo → słowo,
2. słowo → obraz,
3. obraz → słowo,
4. obraz → obraz [8].

W procesie konstruowania wiedzy stosowany jest alfabetyzm informacyjny (*information literacy*), który określa zespół umiejętności z zakresu posługiwania się informacją [9]. Jest on złożonym konstruktem wielu umiejętności, które kształtują się w toku życia. I. Nowakowska-Buryła zaznacza, iż „*dopiero opanowanie całego zespołu umiejętności jest wyznacznikiem alfabetyzmu informacyjnego*” [9]. Jednocześnie I. Nowakowska-Buryła zwraca uwagę na fakt stałego rozwoju technologii informacyjnych, a tym samym różnych źródeł informacji, które obligują społeczeństwo do pozyskiwania nowych umiejętności. M. Sysło podkreśla wagę umiejętności w zakresie technologii informacyjnych (*information technology literacy*) w dobie powszechności Internetu [10].

Znaczenie informacji w budowaniu wiedzy w powiązaniu z rozwojem technologii informacyjnych niejako zmusza społeczeństwo do pozyskiwania nowych umiejętności i zdolności, które określane są mianem biegłości w stosowaniu technologii informacyjnych.

Piśmiennictwo

1. Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J. Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej, Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa, Poznań 2003, s.3-4.
2. Batorowska H. Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej - <http://www.up.krakow.pl/ktime/ref2005/batorows.pdf> [20.08.2017].
3. US Department of Health and Human Services – (2000) – Healthy People 2010: understanding and improving health.
www.health.gov/healthypeople/Document/HTML/Volume1/Opening.html
[19.08.2017].
4. Koziński J. Koncepcje psychologiczne człowieka. Wydawnictwo Akademickie "Żak", Warszawa 1995.
5. Wrońska M. Nauczyciel, atrakcyjna telewizja czy interaktywny Internet. Poznań 2006, s. 205.
6. Klus-Stańska D. Konstruowanie wiedzy w szkole. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s.104.
7. Matulka Z. Metody samokształcenia. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
8. Jagodzińska M. Obraz w procesach poznania i uczenia się. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991, s.8.

9. Nowakowska-Buryła I. Rola umiejętności informacyjnych w procesie konstruowania wiedzy przez uczniów (w:) Edukacja w społeczeństwie ryzyka (red.): M. Gwoździcka-Piotrowska, A. Zduniak, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2007.

10. Sysło M. Ewolucja edukacji w kierunku elastycznego systemu kształcenia. w: W. Strykowski (red.): Od nowych technik nauczania do edukacji wirtualnej. Poznań 2006, s.98.